

פרשת וישלח - "כה תאמרון, לאדני לעשו" - הילחם, ברח, קפא, Fight, Flight, Freeze

זאב (וה) פרידמן

מודל שלושת ה-F - "הילחם, ברח או קפא", (Fight, Flight or Freeze) של וולטר קנון (Walter Cannon 1929), מקורו מתחום הפיזיולוגיה והפסיכולוגיה, המציין תבנית של שינויים גופניים, כחלק ממנגנון הישרדותי-אבולוציוני, אשר מכין את האדם או את בעל-החיים **להתמודד פיזית עם איום או סכנה מיידית**. ישנן, שלוש תגובות אופייניות להתמודדות כזאת, שנקראות שלושת ה-F: **Fight - לנסות להילחם על נפשך, גם אם הסיכויים קטנים. Flight - לנסות לברוח מההתמודדות ע"י מנוסה. וכאשר שני הפתרונות הללו לא מצליחים, אז Freeze - לקפוא במקום מתוך תחושת חוסר אונים או בתקווה שהאויב לא ירצה לתקוף מטרה כזו. אני מבקש להוסיף למודל תגובה נוספת, אף היא F, Friend – ניסיון לפיוס, שלום וחברות.**

הבה נבחן המודל בפרשתנו, לאור האירוע הדרמטי בפרשתנו, המפגש בין יעקב לעשו.

"וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו, אֶל-עֵשָׂו אָחִיו, אֲרֻכָּה שְׁעִיר, שְׂדֵה אֲדָמִים. וַיֵּצֵא אֹתָם, לֵאמֹר, כֹּה תֹאמְרוּן, לְאֲדֹנֵי לַעֲשׂוֹ: כֹּה אָמַר, עֲבָדְךָ יַעֲקֹב, עִם לְבָן גָּרְתִּי, וְאַחֲרַי עָתָה. וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר, צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה; וְאֶשְׁלַחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנִי, לְמַצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ". (לב', ד'-ו').

הנה לנו אירוע של לקראת מפגש פסגה בין שני מנהיגים באותה עת, שהם גם אחים, שאף אחד לא יודע מה תהיינה תוצאות המפגש. **האם לפיוס או למאבק? האם לשלום או למלחמה?**

מילות המפתח הן: **"לֵאדֹנֵי" "עֲבָדְךָ"**.

יעקב נערך לשלושה מסלולים בסדר הבא: **דורון, תפילה ומלחמה**. המדיניות של יעקב היא **לפיוס ולשלום** עם אחיו עשו. רש"י (1040-1105) מפרש: "התקין עצמו לשלושה דברים, לדורון, לתפילה ולמלחמה. **לדורון** - ותעבור המנחה על פניו. **לתפילה** - אלוקי אבי אברהם. **למלחמה** - והיה המחנה הנשאר לפליטה" (לב', ח'). אך גם יעקב לא יודע האם המפגש יתקיים באווירה של מלחמה או באווירה של שלום? **יעקב כמבוגר אחראי למשפחתו העניפה** וגם כמבוגר אחראי, לייעודו לחזור לארץ ישראל ולקומם את הישוב היהודי המחודש בארצו, מכין עצמו לתרחישים השונים ומנהל סיכונים. **יעקב אמנם נערך לסוג של התמודדות של ה-3, שיש בה גם מלחמה** **Fight ואולי גם קפא Freeze או בריחה Flight, בעזרת תפילה. אך דומה שיעקב מקבל החלטה אסטרטגית לא לאמץ את המודל של ה-3 F. הוא לא מציב לעצמו יעד הישרדותי, אלא הוא נוקט בפרואקטיביות וביוזמה לעשות הכול להגיע לפיוס ושלום ולכן משתמש בכלי של דורון ובמידה ולא יצלח, הוא ידע גם להילחם ותמיד יש גם להתפלל לקב"ה לסיוע והגנה. יעקב לא קופא ולא בורח, אלא אוזן ב F הרביעי – Friend.**

"וַיִּקַּח מֶן-הַבָּא בְּיָדוֹ, מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אָחִיו. ; וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדָיו, עֲבְרוּ לִפְנֵי, וְרוּחַ תְּשִׁימוּ, בֵּין עֲדָר וּבֵין עֲדָר. וַיֵּצֵא אֶת-הָרֶאשִׁין, לֵאמֹר: כִּי יִפְגְּשֶׁךָ עֵשָׂו אָחִי, וּשְׂאֵלְךָ לֵאמֹר, לָמִי אַתָּה וְאַנְה תֵּלֵךְ, וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ. וְאָמַרְתָּ, לְיַעֲקֹב מִנְחָה הוּא שְׁלֹחָה, לְאֲדֹנֵי לַעֲשׂוֹ" (לב', ז'-יט').

ארון הספרים היהודי בפרשתנו מציג לנו, **שתי קבוצות של פרשנים העוסקות בניתוח התנהגותו ודרך פעולתו של יעקב, לקראת מפגשו עם אחיו עשו.**

הקבוצה הראשונה של הפרשנים, מבקרת ואף מגנה במילים קשות את התנהגותו הרופסת וחולשתו של יעקב. דומה שקבוצה זאת נמנית על האוריינטציה שהיינו קוראים לה היום – ימין. קבוצה זאת תדגיש ביחסיו עם אויבנו, גאווה יהודית וזקיפות קומה, תגנה כל ניסיון לווייתורים, תגנה כל פשרה, תבטל כל דרך להיות חכם ולא צודק. קבוצה זאת תדגיש את ה **Fight** במודל.

כך למשל, **בבראשית רבה ע"ה ב' : " רב הונא פתח (משלי כו', יז') : מחזיק באזני כלב, עבר מתעבר על ריב לא לו...אמר לו הקב"ה : לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו : " כה אמר עבדך**

יעקב". או **במנחה חדשה**, ד', ב' : "העושה עצמו שה, הזאב אוכלו". או **בבראשית רבה** עה', יא': "באותה שעה שקרא יעקב לעשו- אדוני, אמר לו הקב"ה : **אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני**, שמונה פעמים, חייד, אני מעמיד מבניו(של עשו) שמונה מלכים קודם לבניך(של יעקב) שנאמר : " ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל ".

גם **הרמב"ן** (1194-1270) הנמנה על קבוצת פרשנים זאת, רואה בהתנהגות יעקב, השפלה עצמית, הרכנת ראש וכניעה מרצון בפני התקיף : " בעבור היות נגב ארץ ישראל על יד אדום ואביו יושב בארץ הנגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, על כן פחד אולי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו. **וכבר תפסוהו החכמים על זה, מחזיק באזני כלב... כה אמר עבדך יעקב, ועל דעתי גם זה ירמוז, כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני (מלכי בית החשמונאים) באו בברית עם הרומיים ומהם שבאו ברומא, והיא הייתה סיבת נפילתם בידם**".

הקבוצה השנייה של הפרשנים, תומכת ומגבה את התנהגותו של יעקב. דומה שקבוצה זאת נמנית על האוריינטציה שהיינו קוראים לה היום – **שמאל**. קבוצה זאת ביחסינו עם אויבנו, - תדגיש ריאליזם ופרגמטיזם, תעודד פשרות וויתורים, תעדיף להיות חכם ולא תמיד צודק. קבוצה זאת תדגיש מנעד במודל, **מ Freeze ל Flight ושאפיפה גדולה ל Friend**.

כך למשל, מתאר המדרש את מערכת היחסים המיוחדת של **רבי יהודה הנשיא** עם הקיסר הרומאי אנטונינוס. המדרש **בבראשית רבה** מלמדנו : "רבי יהודה הנשיא אמר למזכירו רב אפס : **כתוב איגרת ממני למרן מלכא אנטונינוס**. קם וכתב : מן יהודא נשיאה למרן מלכא אנטונינוס. לקח רבנו (רבי יהודה הנשיא) האיגרת וקרעה. אמר לו : כתוב : **מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס**. אמר לו מזכירו רב אפס : מפני מה אתה מבזה על כבודך? אמר לו : וכי טוב אני מזקני יעקב, לא כך אמר יעקב : **כה אמר עבדך?**".

שיעור אודות האסטרטגיה והטקטיקה בדיפלומטיה של יעקב עם עשו אויבו, נלמד **במדרש לקח טוב** : " אמר ר' יונתן : **כל מי שרוצה לרצות מלך או שלטון ואינו יודע דרכם וטכסיסיהם, יניח פרשה זו לפניו וילמד הימנה טכסיסי פיוסים וריצויים**".

גם הפרשן ר' **עובדיה ספורנו** (המאה ה-16) הנמנה על קבוצת פרשנים זאת, מעניק רוח גבית לדרך פעולתו של יעקב : " **הן לוא עשו כן בריוני בית שני, לא היה נחרב בית מקדשנו, כמו שהעיד ר' יוחנן בן זכאי, באומרו : בריונים דבן לא שבקין (בריונים שבנו, לא נתנוני לצאת מן העיר ולבוא לפני אספסינוס)**".

מה היה מבחן התוצאה של פגישת הפסגה בין יעקב ועשו ?

המפגש התקיים והסתיים בטוב, באווירה של התפייסות ושלוש - Friend : "והוא, עבר לפניהם ; וישתחו ארצה שבע פעמים, עד-גשתו עד-אחי. ויניץ עשו לקראתו ויחבקוהו, ויפל על צוארו וישקוהו; ויבכו". (לג', ד'). **ר' שמשון רפאל הירש** (1808-1888) מפרש : "מלת **ויבכו** היא עד נאמן לכך, שלפנינו התגלותו של רגש אנושי טהור...דמעות המתפרצות ברגעים כאלה, חזקה שהן יוצאות מעומק הלב. הנשיקה הזאת והדמעות הללו מגלות לנו, כי גם עשו הוא מזרע אברהם אבינו ואינו רק צייד פרוע... **החרב לבדה, בכוח הגשמי גרידא, לא יכשירו את האדם לכך. גם עשו מתפרק לאט לאט מחרבו והולך ומשכין בקרבו יותר ויותר את רוח אהבת האדם. ודווקא יעקב הוא הנותן על פי רוב הזדמנות לעשו להוכיח שעקרון האנושות מתחיל להתגלות אצלו**".

פרופ' נחמה ליבוביץ (1905-1997) מתייחסת לדבריו : " וקל לנו לשמוע את **הד קולה של המאה ה-19 על עיוורונה האופטימי** העולה מתוך דבריו (של רש"י הירש).הן הוא כרבים מבני דורו, רואה כאן את אשר רצה כל כך לראות. את עשו המתפרק לאט לאט מחרבו ומשכין בקרבו יותר ויותר את רוח אהבת האדם. **ולא נבוא בריב עימו על אשר לא ידע את אשר ידוע נדע אנו היום**".

בעל "העמק דבר", הנצי"ב מוולוז'ין מראשוני חובבי ציון במאה ה-19 מפרש : "ויבכו- שניהם בכו. בא ללמד שגם יעקב נתעורר עליו לשעה זו אהבה לעשו. וכן לדורות, בשעה שזרע עשו מתעוררים ברוח טהרה להכיר את זרע ישראל ומעלתם. אז גם אנחנו מתעוררים להכיר את עשו.....וכמו שרבי היה אוהב אמיתי לאנטונינוס וכן הרבה".

הנה לפנינו גישות שונות של פרשנים בארון הספרים היהודי, לאסטרטגיה והטקטיקה של יעקב. ניתן למקמם על מודל ה-F, וגם על גבי הספקטרום הפוליטי מדיני - של ימין ושמאל.

הרמב"ן מייצג את התפיסה הימנית, שכנראה הושפעה ועוצבה ממציאות הסביבה והתקופה הקשה שבה חי בספרד, בראשית המאה ה-13. לעומתו, רבי יהודה הנשיא המייצג את התפיסה השמאלית של המפה הפוליטית. יתכן שבזכות מערכת היחסים שלו עם השלטון הרומאי, ומערכת היחסים האישית והכימיה עם הקיסר אנטונינוס, זכה לאוטונומיה מלאה ופריחה כלכלית בציפורי, שסייעה לו להקים ולהשלים את המפעל המונומנטלי של ששה סדרי המשנה וחתימתה בשנת 200 לספירה. "כשהתחתים רועמים המוזות שותקות", ויתכן שרבי יהודה הנשיא היה צריך מרחב חיים של "תחתים לא רועמים" ורווחה כלכלית, על מנת לאפשר למוזות ולכוחות היצירה התרבותיים לרעום, ליצור ולסיים את מפעל ש"ס המשנה.

יתכן שגם הפרשן עובדיה ספורנו, שהיה רב קהילת רומא, רופא ופילוסוף, בתקופת הרנסנס במאה ה-16, הושפע בפרשנותו מהסביבה והתקופה שבה הוא חי.

ראוי לציין את חיבורה של פרשתנו לאירוע המכונן של כ"ט בנובמבר 1947, אור ל-יז' בכסלו תש"ח, שחל השבוע, שבו החליטה עצרת האו"ם לפני 70 שנה, על סיום המנדט הבריטי ועל תוכנית החלוקה. ויצמן אבא הלל סילבר ובן גוריון קיבלו והסכימו לתכנית החלוקה ונקטו בדרך של ה-Friend, לשלום לפשרה ולפיוס, ואילו הערבים סרבו להצעת תכנית החלוקה, ונקטו בדרך של ה-Fight, למלחמה ולנכבה.

במציאות הישראלית העכשווית שבה אנו חיים, אנו פוגשים מנעד של השקפות ותפיסות פוליטיות, באשר לאסטרטגיה והטקטיקה, שעלינו לנהוג לפתרון אם בכלל, של הסכסוך הישראלי ערבי בן 100 שנים ויותר. מודל ה-F מקורו בהתנהגות בעלי החיים בג'ונגל במצבי סכנה ועימות, ראוי שבמצבנו כוויילה בתוך הג'ונגל, נעמיק חקר, באירוע המפגש של יעקב ואחיו עשו, על מנעד הפרשנים השונים לדורותיהם. נדע להיות ערוכים ל Fight למלחמה, אך גם ל Friend לשלום ולפיוס.

האסטרטגיה חשובה, אך לא פחות חשובה ממנה היא הדרך והטקטיקה להשיג התכלית. מדיניות ואידאולוגיה חשובים מאוד, אבל גם למשקל האישי והכימיה בין אחים, אנשים ומנהיגים, ישנה חשיבות. לאישי ולבין אישי יש משקל רב במערכת יחסים בין אנשים, תנועות, עמים ומדינות. העקרונות מאוד חשובים, אך גם למילים יש חשיבות. מילים יכולות לבנות, אך גם יכולות להרוס. למילים בפרשתנו, "לאדני" "עבדך", חשיבות רבה. המעבר ממלחמה לשלום וכן להיפך, נתון רק בידי בני אדם ומנהיגים.

האם נוכל להכיל במרחב חיים אחד, מנעד של השקפות עולם ולאפשר מרחב תרבותי של דיון וויכוח? האם נדע להאזין ולכבד במרחב חיים אחד, את דעתו של האחר, גם אם היא שונה מדעתנו? בדיוננו על מודל ה-F ועל ימין ושמאל כפי שמשקפים בקרב פרשנינו השונים, נזכרים אנו בשירו של יעקב פיכמן משנת 1927, שהפך לריקוד ישראלי מפורסם: "ימין ושמאל רק חול וחול יצִהיב מִדְּבַר לֹא מִשְׁעוֹל". בין הימין לשמאל, משתרע לו מרחב ארץ של גרגירי חול רבים, שלכל גרגר חול, אפיון אישי של צבע, אישיות, דעה, גישה וגוון משלו. אך כל הגרגירים ערבים זה לזה, כי אין לנו ארץ אחרת.